

“МІЙ ЗГУБНИЙ СВІТ!”

Олена
НЕСТЕРАК

Сцена
з вистави
“Зачароване
коло...”.

КІНО

ТЕАТР

Teatr

1932 року на прохання німецького журналу “Die Neue Rundschau” (“Новий огляд”) Х.Ортега-і-Гассет написав статтю “В пошуках Гете. Лист до німецького друга”, приурочену столітній річниці смерті Гете. Значення даної праці іспанський філософ окреслив сам - “критика життєвого розуму”. Це була свого роду модель залучення методу “життєвого розуму” до осмислення творчості видатних діячів світової культури з огляду на обставини їх життя, індивідуальну біографію в соціальному, історичному й передусім культурологічному контекстах.

Відповідно до своєї філософської позиції, зокрема, категорії “внутрішньої долі”, Х.Ортега-і-Гассет викриває канонічного Гете і пропонує нам “Гете зсередини”, Гете як “фальсифікатора свого життя”. Річ занадто смілива щодо культового, ідеалістичного митця і німецького менталітету загалом, однак німці її прийняли, про що свідчить публікація в “Die Neue Rundschau” поруч з Т.Манном, Г.Гессе, А.Жидом, Е.Людвігом, а також відповідна переорієнтація літературознавчих студій в Європі.

Провідна теза “В пошуках Гете...” така: “Є лише один спосіб врятувати класика: найрішучішим чином використати його для нашого власного спасіння, інакше кажучи, не зважаючи на те, що він - класик, долучити його до нас, осучаснити, напоїти кров'ю наших вен, насиченістю наших пристрастей... і проблемами. Замість того, щоб урочисто відзначати річницю, ми маємо спробувати воскресити класика, знову вкинути його в існування”¹.

Якщо в західно-європейському літературознавстві процес переосмислення успішно й давно триває і, власне, вже не становить сенсаційно-проблематичного характеру сьо-

годні, то в Україні він розпочався нещодавно. Тарас Шевченко і Леся Українка стали не першими класиками, які пройшли крізь пріоритети й крайнощі сучасної інтерпретації. Серед пріоритетів - руйнування святості міфів навколо образів "велетнів духу", серед крайнощів - безапеляційні вироки щодо їх, наприклад, сексуальної орієнтації*.

Тут мова йтиме про театральне переосмислення Лесі Українки, про те, якою і для чого прийшла до нас Леся зі сцен київських театрів. Одразу варто зазначити, що театральні постановки здебільшого - сфери розуміння й творення культурних смислів і стимулів**. Тому три вистави про Лесю Українку, створені в київських театрах, зафіксували щасливе "воскресіння" Лесі у нашій свідомості й культурі.

*Ні! Я жива! Я буду вічно жити!
Я в серці маю те, що не вмирає.*

Леся Українка, 1912

Однією із перших спроб на шляху переосмислення став драматичний центон К.Демчук за листами та творами Лесі Українки "Зачароване коло, або Колискова для Лесі" у постановці О.Кужельного. Вистава була підготовлена і показана театром "Сузір'я" до 125 річниці з дня народження письменниці. В головній ролі - Людмила Лимар.

В основу покладено дві любові, які були в житті письменниці, - до Сергія Мержинського і Климентія Квітки. Вистава дуже динамічна, багатогранна, насичена різноманітними театральними ефектами, інколи надто монументальними (труна Сергія, пам'ятник Лесі), збагачена цінними паралелями з

біографії Лесі та її героїнь. Лейтмотивом, що об'єднує елементи дійства, стала "Лісова пісня". Алегорія Мавки, дивовижної жінки, яка втрачає, обрамляє сюжетні лінії вистави й органічно вибудовує ідею "внутрішньої долі" письменниці. Талановита гра, режисура, спів, музика, жестуальність, костюми, сценографія - все майже бездоганне, струнке, осмислене, доречне.

І все ж не полишає відчуття, що Леся Людмили Лимар не наблизилась. Вона стала іншою, але не ближчою, не такою, яка звертається своїм життям, своїми віршами, своєю долею. Це все ще містична, незрозуміла, неземна Леся - легенда. Гра Людмили Лимар - багата, барвиста, досвідчена, але герметична, сконденсована у межах сценічного простору. Вона не впускає в свій стан глядача й не виходить до нього. Навіть її партнер-постать (В.Кокотун) лише ковзає по її долі й ролі, лишаючись на поверхні подій і станів. Сцена відокремлена від залу не лише світлом, декорацією, простором, а й специфікою дійства, тип якої неухильно покидає сучасні театри. Ця стилістична особливість (властива й іншим виставам, де грає Л.Лимар) віддаляє від чуттєвого сприйняття ті правди, смисли, емоції, що пізнала й пережила актриса.

"Я тут, я завжди тут, я все з тобою!"

Леся Українка, 1901

На сцені театру "Сузір'я" під час V Міжнародного фестивалю "Київська Парсуна-97" (4-12 жовтня) була представлена музично-поетична феєрія за інтимною лірикою Лесі Українки "Сповідь зако-

* Х.Ортега-и-Гассет. В поисках Гете. Письмо немецкому другу / У кн.: Эстетика. Философия культуры. - М.: 1991. - С.461.

** Так, з іменем Лесі Українки пов'язана спроба переосмислити стереотипний образ "лицаря в спідниці", крицевої жінки, письменниці, громадянки, витворений шкільною, академічною, скульптурною традицією.

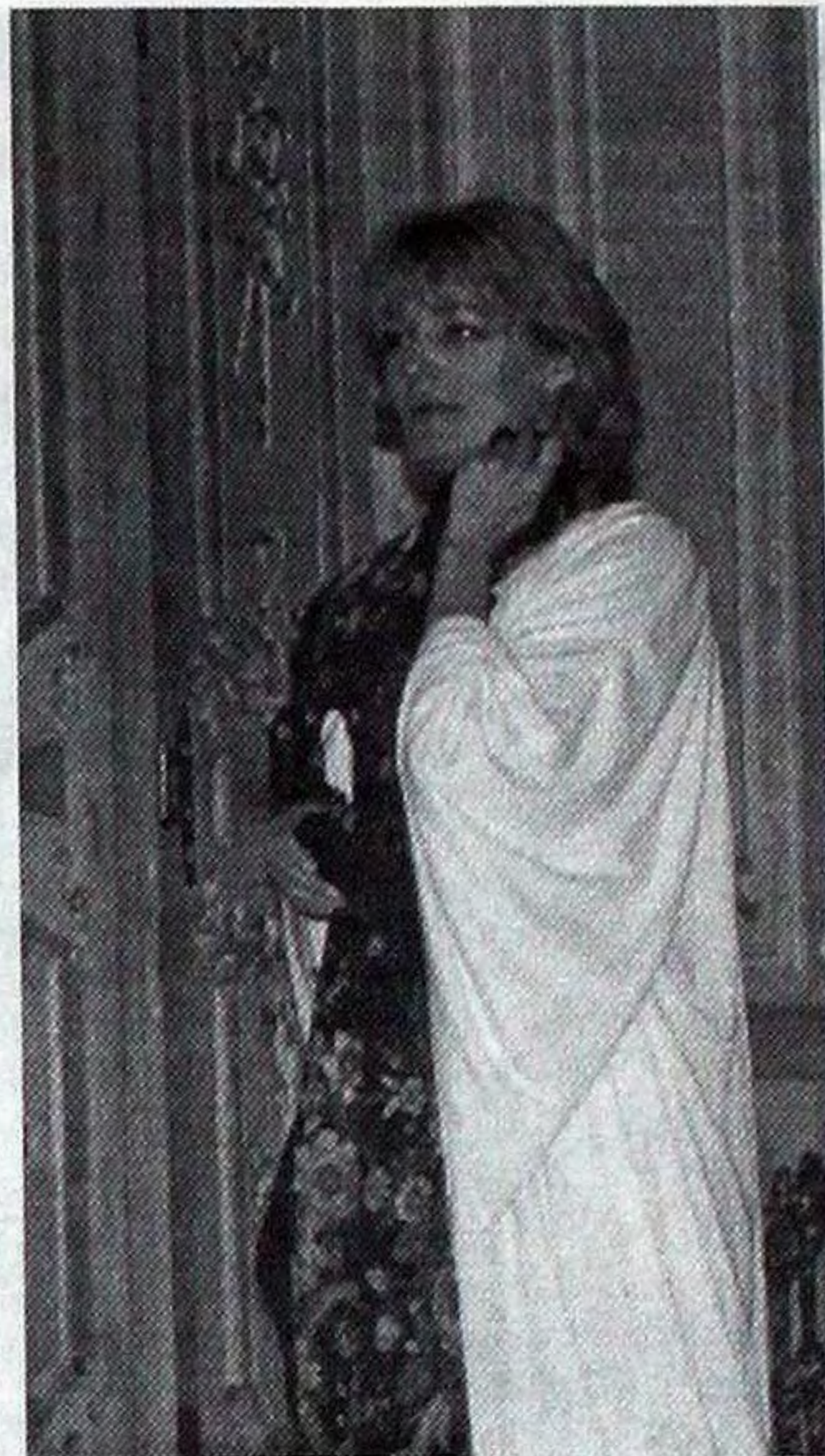
*** 13 вересня 1997р. в газеті "Киевские Ведомости" у рубриці "Літературний ринг" була надрукована стаття Олеся Бузини "Була ли Леся Украинка лесбиянкой?", на "головне" питання якої автор нав'язує ствердну відповідь.

*** На відміну від пресового репродукування на кшталт "Киевских Ведомостей" - ділянки виробництва сенсацій, антикультурних за своєю природою і завданнями.

**Сцена
з вистави
“І все-таки
я тебе
зраджу...”**
Фото
О.Симоненка

**Сцена
з вистави
“Сповідь
закоханої
жінки”.**

ханої жінки” у постановці Валерія Курбанова. В ролі Лесі, Автора, Актриса - Світлана Ватаманюк.

Драматургічно вистава перерегується з “Зачарованим колом...”. Адже її матеріал - також листи і поезія Лесі Українки. Щоправда, тут йдеться тільки про любов між Лесею і Сергієм. Постановка має дещо консервативний характер. Традиційні для монологічної вистави оздоблення сцени (розстелена хустина, свічки, рояль, крісло-гойдалка), звичний музичний супровід (Бах, Моцарт, Белліні, Шуберт, Шопен, Ліст), ідеалістично-абстрактне віддзеркалення Лесі (Душа, Натхнення).

І все-таки в цих скутих рамках класичної вистави Світлані Ватаманюк вдалося по-новому прочитати Лесину лірику і, що найважливіше, останній монолог Міріам з “Одержимої”. Актриса зуміла знайти в цьому трагічному, ідеологічно заангажованому, богоборчому монолозі суто жіночі акценти й позиції, сформулювати любов без жодних рис нудотної патетики й ознак міфу про борця. Її Леся - надзвичайно приваблива, тонка, органічна жінка, водочовас дуже цілісна, послідовна й певна. “Сповідь закоханої жінки” не є такою однозначно трагічною, вона просякнута ідеєю відродження й діалогу з майбутнім. На афіші - уривок з листа Лесі: “Тільки

я, коли згадую своє життя, то завжди боюся, коли б хто з вас не повторив моїх помилок”. А закінчується вистава монологом-зустріччю з наступниками - “Люди, я йду до Вас...”.

*І прийде той, чий образ я носила
З піснями вкупі в серденьку своєму.
“Вона для тебе сей вогонь лишила”, -
Його пізнавши, скажуть всі йому.*

Леся Українка, 1901

18, 19, 20 вересня у Київському Камерному театрі-студії відбулися прем’єрні покази драматичної імпровізації “І все-таки я тебе зраджу...” Неди Нежданой у постановці О.Мірошниченка. Якісно вирізняє цю виставу сучасна драматургічна версія. Адже перед нами не просто вдала контамінація, а цілком оригінальний концептуальний текст. Його авторка - молода українська поетеса, театрознавець, кінокритик, відтепер драматург Неда Неждана. Вихід на київських сценах українських п’єс, ще й молодих авторів, ще й такої складної делікатної тематики - явище рідкісне, а тому особливо приємне. Саме воно здатне внести якісні зміни в національний розвиток театру.

Що ж до “культурного” вирішення тематичних завдань, то увагу зосереджено на функції, яка сформувала сюжет п’єси і, очевидно, скерувала особисту і творчу біографію Лесі Українки. Мова йде про хворобу. У 10 років

дівчинка захворіла на сухоти, які переслідували її ціле життя, від яких вона й померла у 42-річному віці. Саме хвороба завадила реалізувати Лесі свою жіночу екзистенцію, оскільки з самого початку прикро обмежила коло чоловіків, яких могла вибирати, яким могла подобатися. Кохання стало недосяжним виміром її долі. Про щасливий випадок годі було й мріяти. І все ж він стався. Сергій Мержинський став саме тим чоловіком, якого потребувала Лариса і який потребував її. Цей факт засвідчують усі три вистави.

Сформоване шкільними підручниками уявлення про друга й порадирика Лесі, марксиста Мержинського, руйнується у виставі “І все-таки я тебе зраджу...” образом милого, дотепного, зарадного оптиміста Сергія, створеного Петром Мироновим (він же Автор, Нестор, Климентій). Спілкуючись з ним, молода жінка й митець (Світлана Руїс) знаходять розуміння і відгук, такі жадані й сподівані серцю. Цей період короткочасного щастя Леся увіковічила в своїй інтимній ліриці. Однак Мержинський помирає. Сцена смерті (відходу) Сергія у виставі сповнена людської гідності у спокої й готовності прийняти найболючіший остаточний факт розлуки двох мудрих і люблячих людей.

Окрім Сергія, у виставі поруч з Лесею присутні ще два чоловіки - грузин Нестор Гам-

барашвілі (як припускає авторка, перше Лесине кохання) та її дивакуватий чоловік Климентій Квітка. Красень Нестор квартирував у родини Косачів і був емоційно близьким юній Ларисі. Шлюб з Климентом - вимушена акція двох хворих людей, що допомагали один одному у спробі жити. Безумовно, ці стосунки не були такими вирішальними для творчості й долі, як з Мержинським, однак їх психологічні нюанси, сформульовані п'єсою, багато додають до розуміння Лесиної натури.

Формальним організатором дійства виступає постать драматурга (П.Миронов), що включає глядача в процес творення вистави. І хоч вона представлена у все ще романтичному ореолі геніальності, все ж конструктивно скеровує драматичний розвиток. Допомагають автору П'єро - ангел плачу (Т.Карпінська) та Арлекін - ангел сміху

Лєся Українка

(М.Бондар). Саме їх участь символізує й увиразнює ключові моменти вистави. Однак сцени можливих життєвих ситуацій і діалогів, напевно, найбільш вдалі й обгрунтовані. Ніцшеанські надбудови

(про три перетворення духа) й "коментарі" П'єро та Арлекіна інколи важкувато лягають на природню легкість конкретних відносин.

Безвідносно до стилістичних і жанрових особливостей п'єс про Лєсю Українку варто стверджувати, що розуміння й співучасті досягнуто. "Згублений світ" її життя віднайдений у сучасних формах творчості. Лєся (Людмила Лимар, Світлани Ватаманюк, Світлани Руїс) прийшла до нас Жінкою чутливою, розумною, принадою, здібною, закоханою, Жінкою, на яку чекають завжди і скрізь. Така чудесна трансформація сприятиме й переосмисленню творчості Лєсі, віднайденню тієї зворушливої людяності й невразливої сили, які лишила вона нам. Тому поява й функціонування трьох вистав про Лєсю важливі й сподівані не лише в театральному, а й культурному житті сьогодення.

КІНО
ТЕАТР

Мистецька хроніка

Виставка в Харківському театрі імені Т.Г.Шевченка

Українські театри, яким ще належать непогані приміщення, змушені все частіше віддавати їх в оренду - в кращому випадку для брата-гастролера, в гіршому - пускати до храму торгашів.

У славетному Харківському театрі імені Т.Г.Шевченка дедалі частіше виступають російські зірки і, відповідно, рідше йдуть власні вистави. В ті дні, які довелося провести в Харкові, у шевченківців гостювали вахтангівці. Харківські театромани все більше розчаровуються в знаменитих московських артистах, які бувають там хоча й невеличкими сузір'ями, але досить часто. (Мабуть, з причин географічної близькості). Вони працюють у декораціях зі старих вистав місцевого театру, що їх харківські глядачі вивчили напам'ять - аж до криво забитого цвяшка в певному стільці - та вимагають

за це видовище добрих грошей.

З часу заснування театру його не здивуєш ніякими гастролерами. Про це свідчить постійно діюча виставка у фойє з фондів театального музею при театрі. Виставка виконана на кошти, подаровані музею Нью-Йоркським товариством "Друзі Харкова". Її можна оглянути кожен вечір перед спектаклем, а щопоне-ділка і вдень. На стендах виставки майорять заголовки: "Мочалов у провінції", "Михайло Щепкін", "Комета дивної краси - чарівна Кадміна", "Гастролю зарубіжних артистів (Айра Олдрідж, Ернесто Россі, Елеонора Дузе, Сара Бернар)", "Гастролю російських артистів (Марія Савіна, Глікерія Федотова, Поліна Стрепетова)". Серед фото-репродукція відомого портрета Стрепетової, виконаного І.Репіним. Репін, до речі, народився у Чугуєві, що побли-

зу Харкова, де функціонує музей художника.

Театральному ж музею минулого року виповнилося 25. Ініціатором заснування такого музею при театрі була, нині покійна, Юлія Гаврилівна Фоміна, яка працювала ще з Л.Курбасом. І хоча багато матеріалів свого часу було передано до Київського музею театального, музичного та кіномистецтва, все ж фонди харківського музею досить цікаві й багаті.

Для самого театру минулий рік теж був ювілейним. Шевченківці святкували своє 75-річчя.

З 1910 року, коли театр очолив М.Синельников, він приніс Харкову славу першого театального міста провінції в Російській імперії. Хочеться вірити, що в незалежній Україні театр не втратить здобутих позицій.

Валентина ГРИЦУК